

[สี่ สั้น ว ร ร ณ ก ร ร ม]

ดวงมน จิตรจํา nangc

รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ความตั้งใจที่เป็นปัญหา

ในรัฐมิแลสองฉบับที่แล้ว (กันยายน - ธันวาคม 2552) ข้อเขียนที่ถอดจากปาฐกถาของรองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชช์ เนื่องในวาระ “60 ปีเศรษฐกิจศาสตร์” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีข้อชวนคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมหลายประการ

ก่อนจะหยิบยกบางประการมาชวนสนทนากัน ขอทักท้วงความคลาดเคลื่อนทางข้อเท็จจริง (แม้ไม่ใหญ่โต ก็อาจจะทำให้เยาวชนที่มักไม่ตรวจสอบเข้าใจผิดได้) ในหน้า 37 ที่กล่าวถึงประวัติการบัญญัติศัพท์คำไทยแทน economy และ economic ในการถอดเทปโดยเฉพาะเมื่อคนไทยเป็นผู้ออกเสียง คำที่หมายถึงเศรษฐกิจศาสตร์ ในปัจจุบันคือ economics (พิสูจน์อักษรระวางย่อตัด s ท้ายคำ) เสียงเสียดแทรก s ที่ต่อท้ายพยัญชนะสะกดอย่างที่ไม่ใช่ในภาษาไทยอาจจะฟังไม่ชัดหรือหายไป แต่เมื่อเขียน ถ้าไม่มี s จะไม่ใช่คำนามที่หมายถึงวิชานี้ได้เลย

อีกประการหนึ่งที่กล่าวว่า “พระองค์เจ้าธานีประพันธ์พงศ์ ผู้พ่อ น.ม.ส. บัญญัติไว้ว่า...” ฟังทราบว่าเป็นพระนาม “นราธิปประพันธ์พงศ์” เป็นพระนามเมื่อทรงกรม หากไม่เอ่ยเต็มยศว่า “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์” ก็เรียกได้ว่ากรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ หรือ กรมพระนราธิปฯ คำว่า “ผู้พ่อ” นั้น หมายถึง ผู้พ่อของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เนื่องจากพระนามของทั้งสองพระองค์เมื่อทรงกรมฟังคล้ายคลึงกันจึงมักเอ่ยกำกับว่าเสด็จในกรมพระองค์ใดเป็นผู้ พ่อ พระองค์ใดเป็นผู้ ลูก แต่ไม่มีพระองค์ใด

เป็นผู้พ่อหรือผู้ลูกของ น.ม.ส. (พระองค์เจ้าธานีแจ่มจรัส) หนึ่ง ข้อความว่า “เศรษฐกิจศาสตร์...ภาษาบาลีแปลว่า ประเสริฐดีเลิศ” ในหน้าเดียวกันนั้น เศรษฐฯ ต้องเขียน เศรษฐฯ และไม่ใช้ภาษาบาลีแต่เป็นภาษาสันสกฤต ที่ ทักท้วงมานี้เสียดาที่รัฐสมิแลยุคใหม่ขึ้นต้นได้สว ย กอง บ.ก. ช่วยระมัดระวังนิดนะคะ

คราวนี้ มาถึงประเด็นเกี่ยวกับ ภาษาและวรรณกรรมที่ใครจะขอร่วมวงสนทนาด้วย อาจารย์ชูศักดิ์ชี้ว่าน่าสนใจมากกว่าเมื่อเกิดภาวะวิกฤตทางการเมืองและสังคม (รวมทั้งเศรษฐกิจ) ไม่มีใครกล่าวโทษว่ามาจากความล้มเหลวของวรรณกรรม นับว่าต่างจากศาสตร์อื่น เช่น เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วารสารศาสตร์ ที่ตกเป็นจำเลยเพราะคนคาดหวังไว้สูงมากกว่าจะ “ให้สติปัญญากับสังคม” แล้ว “พินิจ” ว่า “วรรณกรรมไม่เคยมีใครบ่นว่าล้มเหลวเพราะไม่มีใครมองเห็นคุณค่าของมัน ไม่ใช่เพราะมันไม่เคยล้มเหลว แต่มันไม่เคยถูกคาดหวังว่าจะทำอะไรให้สังคมได้” (หน้า 35)

ในทัศนะนี้ “ทำอะไร” ก็หมายถึง “ให้สติปัญญา” นั่นเอง น่าคิดว่าที่วรรณกรรม “ไม่เคยถูกคาดหวังว่าจะทำอะไรให้สังคมได้” นั้นไม่ใช่แต่เฉพาะปัจจุบันเท่านั้น แต่หมายถึงการไม่เคยถูกคาดหวังมาเลย

นับตั้งแต่มีวรรณกรรมมาในสังคมไทย ?!!! (ขอ
อนุญาตเขียนเครื่องหมายต่อท้ายประโยคแทนคำพูด)

คำว่าวรรณกรรม ในที่นี้เข้าใจว่าไม่หมายเฉพาะ
งานสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบัน คำถามคือ นำคิดว่าการ
ดำรงอยู่ของวรรณกรรมไม่มีนัยที่เกี่ยวข้องกับ
สติปัญญาเลยหรือ คำตอบคงต้องช่วยกันค้นหาจาก
ตัวบทวรรณกรรมอย่างกว้างขวาง (ยังไม่อยาก
ให้ด่วนสรุป)

ลองค่อยๆ คิดทีละเปลาะ (เพื่อจะคลี่คลาย
ปมอันซับซ้อน) มองในแง่ผู้คาดหวังหรือผู้ไม่คาดหวัง
ใครละที่ไม่เคยคาดหวังให้วรรณกรรมทำหน้าที่ให้
สติปัญญา ผู้สร้างหรือผู้รับ หรือทั้งสองฝ่าย

โดยมากความคาดหวังของทั้งผู้สร้างและผู้รับ
มักจะกำกวมซึ่งกันและกัน ผู้สร้างมักสนองตอบความ
คาดหวังของผู้รับเมื่อตนเห็นด้วย หากเขาจะเปลี่ยน
แปรความคาดหวังของผู้รับก็ต้องโน้มน้าวให้ผู้รับเห็น
ว่าจำเป็นต้องเปลี่ยนและเพราะเหตุใดจึงคาดหวัง
อย่างเดิมไม่ได้ แน่หนอนว่าต้องโน้มน้าวด้วยความหมาย
และพลังการสื่อสารของงานศิลปะที่เขานำเสนอ
นั่นเอง (ดูตัวอย่างช่วงเบงบานของวรรณกรรมเพื่อ
ชีวิต) กล่าวง่ายๆ ว่างานวรรณกรรมไม่ใช่กฎหมาย
ที่จะบังคับให้คนอื่นกระทำตามด้วยบทลงโทษ

ด้วยฐานคิดที่ว่าความคาดหวังต่อภารกิจของ
สิ่งใดก็ตามย่อมเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงจะ
เป็นไปอย่างปรับเปลี่ยน (โดยคงการสืบต่อสิ่งเดิม
ต่อยอด หรือกระทำให้งอกงาม) หรือรื้อทิ้งอย่าง
ถอนรากถอนโคน ก็คงไม่มีใครกะเกณฑ์ได้ แม้ผู้สร้าง
ต้องคำนึงถึงพันธะต่อสถาบันทางสังคม (การปกครอง
ศาสนา การเมือง ฯลฯ) ก็น่าจะมีโอกาสเลือกพอสมควร

เมื่ออ่านระหว่างบรรทัด ปาฐกถาของอาจารย์
ชูศักดิ์ แผงความคิดไว้ว่าหากเราเจาะลึกที่ภาษาของ
วรรณกรรมเราอาจเห็นอำนาจของภาษาโดยเฉพาะใน
“การผลิตความจริงในสังคม” ได้ จึงเห็นได้ว่าอาจารย์
ชูศักดิ์ ไม่ได้กล่าวโทษที่วรรณกรรมโดยรวม (ของไทย)
ว่าไม่ได้ให้สติปัญญาแก่สังคม โดยนัยนี้วรรณกรรมก็
เป็นได้ทั้งปัจจัยของสติปัญญาและสิ่งบั่นทอนสติปัญญา
วรรณกรรมจึงไม่ใช่สิ่งประเสริฐเลิศล้ำเหนือการวิจารณ์

วรรณกรรมอาจจะเตือนสติให้คนสำนึกต่อข้อจำกัด
และความอ่อนด้อยของความเป็นคน (เพื่อจะได้แก้ไข)
หรือปลุกเร้าให้อีกเหิมที่จะพาดนฝ่าปัญหาหรือ
โน้มน้าวเห็นนอกเห็นใจคนอื่น หรือโหมไฟอคติ
ความเกลียดชังกันจนอยากจะเข่นฆ่ากันให้ตายไป
ข้างหนึ่งก็ได้ และ ‘ความจริง’ ที่วรรณกรรมผลิตไม่ใช่
คำพิพากษาหรือข้อชี้ขาดแต่เป็น ‘ความจริง’ ในความ
เห็น ที่มีไว้สนทนากัน

ตัวแปรของผลจากวรรณกรรม หรือเหตุแห่งผล
ที่วรรณกรรมสามารถหรือไม่สามารถสนองความ
คาดหวังของสังคม (ไม่ว่าจะเป็นการจรรโลงใจ และ/
หรือให้สติปัญญา) คือสิ่งใดกันเล่า

ถ้าไม่ใช่ทั้งสติปัญญาของผู้สร้างและผู้รับใน
แต่ละช่วงเวลานั่นเอง

ถ้าวรรณกรรมนำมาสู่กิจกรรมแห่งการสำรวจ
ตรวจสอบความคิดของคนอื่นๆ แล้วย้อนสำรวจ ตนเอง
มีหรือวรรณกรรม จะไม่ให้สติปัญญาแก่บุคคล
ถ้าบุคคลมีสติปัญญากันโดยถ้วนทั่ว มีหรือสังคมจะ
ไร้ปัญญาหรือไร้สติ

ข้อแก้ตัวที่ว่าวัฒนธรรมการอ่านของเราอ่อนแอ
คนไทยเป็นคนไม่อ่านหนังสือ พอใจที่จะฟัง (แบบ
จับแพะชนแกะ) น่าจะยังฟังไม่ขึ้น แม้มีมุลอยู่บ้าง
ก็ไม่ใช่ออ้างที่จะปล่อยไปตามยถากรรมอย่างยอมแพ้
ศิโรราบต่อปัญหา

ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นครูภาษาไทย ปัญหา
อันใหญ่หลวงที่เรายังแก้กันไม่ได้ก็คือการเรียน
การสอน “อย่างแยกส่วนและปฏิเสธความซับซ้อน”
ดังที่ได้อภิปรายไว้แล้วในปาริชาติ (ปีที่ 20 ฉบับที่ 2
ตุลาคม 2550 - มีนาคม 2551)

ขอกล่าวพอสังเขปในที่นี้ว่านักศึกษาที่ล้มเหลว
ในการเรียนนิชาววรรณกรรม (ไม่ใช่วัดที่คะแนน แต่
เป็นเหมือน ‘จิวท์หอนรัฐสแกง’ แรงไปไหมคะ) มัก
เป็นคนที่ไม่กล้าคิด เมื่อไม่เชื่อว่าตัวเองจะคิดเองได้
จึงมักพอใจกับสูตรสำเร็จ เช่น เมื่อจะประเมินค่า
ลิลิตพระลอ ก็พูดตามอย่างกันไป (ตามตำราแบบอ่าน
ง่าย) ว่ามีความไพเราะเพราะเหตุที่โคลงบทหนึ่งใน
เรื่องนี้ได้รับยกย่องเป็นตัวอย่างของโคลงสี่สุภาพใน

จินตามณี ตอบอย่างนี้โดยไม่ถูกคิดว่ามีหนทางอื่น หรือไม่ในการเรียนรู้ฉันทลักษณ์โดยไม่ต้องอ่าน จินตามณี

ความฝังใจที่เป็นปัญหาเช่นนี้จะถอนออกได้ถ้า คิดตั้งคำถามว่า

1. ฉันทลักษณ์มีบทบาทหน้าที่อย่างไรในบท ประพันธ์

2. โคลงบทเดียว มีพลังอำนาจสร้างความ ไพเราะแก่งานทั้งชิ้นได้จริงหรือ

3. มีวิธีอื่นหรือไม่ที่จะค้นพบความหมายและ คุณค่าของงานนอกเหนือจากวิธีจำผลการศึกษ อย่างเป็นฉาบฉวยโดยไม่ตรวจสอบ

4. ก่อนมีจินตามณี ฉันทลักษณ์โคลงไม่ใช่มีอยู่ แล้วในการสร้างงานแบบมุขปาฐะของชนเผ่าไทดอก หรือ

นายินดีที่ หนังสือ **เรียนวรรณคดีวิจักษ์** ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (1, 2, 3) ของกระทรวง ศึกษาธิการเริ่มต้น “บทนำ” ด้วยหัวข้อแรก “มนุษย์ กับศิลปะ” ต่อด้วยคำนิยามวรรณกรรม ดังข้อความ ว่า “งานศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อเรียกว่าวรรณกรรม เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากความรู้สึกและความ คิดของมนุษย์” (หน้า 3)

นักเรียนควรจะได้รับคำชี้แนะให้มองดูศิลปะ และบทบาทของศิลปะในโลกแห่งความเป็นจริงรอบๆ ตัวของเขา ลองเอาหัวใจเข้าไปจับความหมายจาก งานศิลปะที่ดำรงอยู่ในชีวิตของตนพร้อมกับใช้สมอง พินิจพิจารณาไปด้วย ค่อยๆ ทำความเข้าใจ เรียนรู้ การทำงานของงานศิลปะ ไม่ว่าจะ เป็นลวดลาย ดอกไม้ การ์ตูนบนเสื้อผ้า บทเพลงที่ “โดนใจ” วิทยุของ บีเดอะสตาร์ หรือบอดี้สแลม ลองพิจารณาความ สัมพันธ์ของการประกอบวัสดุกับความหมาย สมมุติ ว่าเราเป็นผู้สังสาร จะพูดอย่างไรดี

ไม่ใช่มีวแต่ท่องว่าอุปมาคืออะไร ต่างจาก อุปลักษณ์อย่างไร โดยไม่สามารถอธิบายได้ว่า ใช้แล้ว สร้างพลังแก่การสื่อสารอย่างไร ไม่ใช่ค้นหาว่า

ภาพยี่ห้อโคลงประพาสธารทองแดง เล่นเสียงพยัญชนะ สระอย่างไร แล้วจบเพียงเท่านั้น จะอภิปรายว่าบท “ดูหนูสูงงู สูงสุดสั้นสูง หนูงูสูงอยู่ รูปงูหนูงู” เสียง สระอยู่ในทุกคำ สัตว์ 2 ตัว คือ หนู และ งู กิริยาของ สัตว์ทั้งสองคือ “สูง” และรูป “งู” กับ “งู” นั้น ให้รสชาติ อันน่าตื่นตาตื่นใจ เมื่อนึกภาพตาม แล้วนึกชื่นชมใน อัจฉริยภาพของกวีอย่างไร พร้อมกับมองเห็นค่าของ ธรรมชาติที่เป็นแหล่งเรียนรู้อันรื่นรมย์ มีใช้แค่แหล่ง ทำเงินไว้ขายแก่การท่องเที่ยว

หากพยายาม และกระทำได้การเริ่มต้นคิด วิเคราะห์และเชื่อมโยงก็เกิดขึ้น เป็นทุนแห่งการ พัฒนาทักษะการวิจารณ์ที่จะใช้งานได้ในระดับสูงขึ้นไป ในการศึกษาและต่อไปในชีวิต

ความฝังใจที่เป็นปัญหาคือความเข้าใจว่าเราคิด เองไม่ได้ เราจึงวัดค่าวรรณกรรมด้วยตัวชี้วัดว่า วรรณกรรมเป็นผลงานที่ (เอาแต่) สอนความรู้ อย่างที่อ้อๆ หรือไม่ก็ให้แต่ความเพลิดเพลินอย่าง เป็น สูตรสำเร็จแต่ไม่เคยสัมผัสเอง คงจะถูกแทนที่ด้วยทุน แห่งการวิเคราะห์และเชื่อมโยงเช่นที่ว้านี้

ขอให้ครูอาจารย์ช่วยกันลงแรงสักหน่อยนะคะ

อ้างอิง

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. 2552. “เศรษฐศาสตร์กลาง ทะเลลึก : สัญวิทยาและอำนาจของ ภาษา,” **รุสมิแล**, 30(3, กันยายน- ธันวาคม), หน้า 31-39.

ดวงมน จิตรจ้านงค์. 2550-2551. “วรรณคดี วิจารณ์ในการศึกษาอย่างเป็นทางการ : ปัญหาและแนวทางพิจารณา,” **วารสาร ปาริชาติ**, 20 (2, ตุลาคม-มีนาคม), หน้า 23-35.

“บทนำ : สมบัติวรรณคดีของไทย,” 2551. **วรรณคดีวิจักษ์** (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1) พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ, หน้า 1-31.